

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: «**ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ
АКТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ
ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**»

Виконала: студентка 2 курсу
PO1-M21 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Семенюк Марія Ігорівна

Керівник :
Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент :
Каньоса Н. Г., кандидат психологічних
наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	9
1.1. Сучасна виховна ситуація і проблема спеціального проєктування освітньої діяльності колективу класу.....	9
1.2. Особистісна активність школяра: сутність, види та структура.....	21
1.3. Діагностика особистісної активності учнів молодшого шкільного віку.....	31
РОЗДІЛ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	48
2.1. Педагогічне проєктування як особистісно-розвивальна технологія організації освітньої діяльності у початковій школі.....	48
2.2. Методика організації життєдіяльності молодших школярів як основи формування їх особистісної активності.....	56
2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	65
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Нова система освіти в Україні відбувається в умовах суперечливої і складної ситуації, яка проявляється в економічній нестабільності і та духовному розладі суспільства. Сучасні проблеми викликають нові труднощі у навчанні та вихованні учнів. Великий вплив на загострення виховної ситуації виявляє діяльність ЗЗСО, яка здійснює суттєві перетворення в освіті, але поки що не змогла позбавитися певної одноманітності освітньої (виховної) діяльності, ставлення до учнів.

Державна політика в галузі виховання визначається принципами гуманістичної педагогіки, сформульованими в Новому Законі «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. про закономірності і принципи розвитку індивідуальності та формування особистості; Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті початкової освіти, Національній програмі виховання дітей і молоді в Україні. Закладена в них методологія освіти надає пріоритет розвиненій особистості, її життєвому й професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості у відповідності з національними цінностями та в контексті ідеї інтеграції Української держави до європейського простору.

Зміна основ виховання, орієнтація їх на життєво активну особистість, яка керується загальнолюдськими та національно-культурними цінностями, потребує забезпечення єдності теорії та практики. Такою ланкою, яка поєднує теорію та практику є проектування освітньої діяльності та виховного процесу зокрема.

Актуальність дослідження процесу проектування освітньої діяльності у початковій школі зумовлена суперечливим станом в теорії і практиці. Така ситуація не дає змоги повністю задовольнити прагнення учня бути зрозумілим і зрозуміти іншого. Толерантне ставлення не перетворює його автоматично на суб'єкта освітньої діяльності. Для цього потрібна можливість впливати на процес освіти.

До причин, що визначають актуальність нашого дослідження слід віднести й загальну соціальну ситуацію, яка негативно впливає на розвиток молодших школярів; появу якісно нових вимог з боку суспільства до особистості. Проектування освітнього процесу виступає саме тією технологією, за допомогою якої стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів освіти за певних умов та на деякий період; дає змогу систематизувати введення інновацій і коректив в освітній процес.

Особливо не простим є процес виховання учнів молодшого шкільного віку. Своєрідність соціальної ситуації розвитку учня початкової школи у включенні його в нову систему стосунків, спілкування з дорослими та ровесниками, в опануванні нових соціальних функцій. У ЗЗСО це виявляється у необхідності налагодження стосунків з декількома вчителями, у врахуванні особистісних якостей кожного з них і їх нерідко суперечливих вимог. Інколи їхні стосунки з дорослими супроводжуються конфліктами, негативними формами поведінки, зокрема проявами грубості, впертості.

Для обґрунтування теоретичних основ формування особистісної активності актуальними є дослідження філософів та соціологів (Г. Ареф'єва, Є. Головахи, І. Джидар'яна, І. Кона, Н. Соболевої, Л. Сохань, Т. Титаренко та ін.), в яких розглядається розвиток і процес становлення особистості в процесі діяльності.

Психолого-педагогічний контекст проблеми – розкриття сутності та значення активності особистості представлено в роботах К. Абульханової-Славської, Л. Анциферової, О. Конопкіна, А. Крупнова, А. Маслоу, А. Петровського, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, В. Халкіна та ін.; характер поєднань активності з різноманітними видами діяльності, сприятливими для розкриття потенційних можливостей і всебічного розвитку особистості розкривається О. Киричуком, О. Коберником, В. Лозовою, В. Чудновським та ін.

Власне педагогічне проектування досліджували В. Безрукова, В. Беспалько, С. Бондар, І. Волкова, В. Галузинський, А. Лігоцький,

Г. Сухобська, Е. Заїр-Бек, О. Киричук, О. Коберник, Ю. Кулюткін, І. Підлас, Є. Суркова, Н. Суртаєва, Т. Подобєдова Ю. Чернова, В. Юсупов.

Проблема особистісно орієнтованого виховання знайшла відображення у працях І. Беха, В. Білоусової, А. Бойко, І. Зязюна, О. Киричука, В. Кременя, В. Оржеховської, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.

Аналіз літературних джерел не дав змоги виявити спеціальні роботи, в яких би системно висвітлювалися результати дослідження проблеми формування особистісної активності молодших школярів у процесі проєктування освітньої діяльності вчителем.

Своєчасність та актуальність дослідження зумовлені необхідністю подолання суперечностей між:

– об'єктивною суспільною необхідністю в життєво активних громадянах та відсутністю науково обґрунтованих педагогічних стратегій їх формування;

– вагомим освітнім потенціалом педагогічного проєктування та недостатньою увагою до ефективного його використання в процесі організації виховної діяльності;

– необхідністю спеціального проєктування освітньої (виховної) діяльності учнів молодшого шкільного віку з метою формування особистісної активності та відсутністю необхідного змістового та організаційно-методичного його забезпечення.

Ураховуючи актуальність означеної проблеми, недостатню розробленість та наявні суперечності, **темою** нашого дослідження обрано: **«Формування особистісної активності молодшого школяра в умовах проєктування освітньої діяльності»**.

Мета дослідження – на основі теоретичного обґрунтування проблеми педагогічного проєктування визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування особистісної активності молодших школярів у процесі спеціального проєктування освітньої діяльності.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан дослідженості проблеми проектування освітньої діяльності вчителя початкової школи та проаналізувати існуючу практику організації виховного процесу з учнями класу.

2. Розкрити сутність, значення, основні принципи та особливості проектування освітньої діяльності в класному колективі.

3. Визначити критерії, показники та ехарактеризувати рівні сформованості особистісної активності молодших школярів.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування особистісної активності учнів початкової школи у процесі проектування освітньої діяльності.

Об'єкт дослідження – проектування освітньої діяльності вчителя початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування особистісної активності молодших школярів у процесі проектування освітньої діяльності.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що формування особистісної активності учнів молодшого шкільного віку буде більш ефективним за дотримання педагогічних умов: застосування проектування як особистісно-розвивальної технології в освітній діяльності; розроблення методики організації життєдіяльності учнів класу, яка зорієнтована на формування всіх сфер особистісної активності (фізичну, інтелектуальну, соціальну і духовну), враховує результати психолого-педагогічної діагностики та передбачає використання індивідуальних і групових форм роботи; створення можливості освітнього середовища для стимулювання особистісної активності молодших школярів.

Для розв'язання зазначених задач використано **методи дослідження:**

теоретичні – вивчення й аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури з метою формулювання теоретичних засад дослідження, аналіз та узагальнення досвіду організації освітньої діяльності в класних колективах;

емпіричні – методи масового збирання емпіричного матеріалу (педагогічне спостереження, дослідницька бесіда, опитування, анкетування, інтерв'ю, незалежних характеристик, експертної оцінки); педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) для визначення вихідного стану досліджуваної проблеми й результатів упровадження в практику виховання визначених педагогічних умов.

Теоретико-методологічною основою дослідження були: Новий Закон «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. про закономірності і принципи розвитку індивідуальності та формування особистості; Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, ідеї особистісно-розвивального підходу до організації освітнього процесу спрямованого на формування особистісної активності учнів молодшого шкільного віку.

Експериментальною базою дослідження був Кам'янець-Подільський ліцей №6 Кам'янець-Подільської міської ради.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що обґрунтовано педагогічні умови формування особистісної активності молодших школярів у процесі проектування освітньої діяльності;

уточнено сутність проектування освітньої (виховної) діяльності класного керівника як цілеспрямоване творче попереднє визначення і моделювання програми освітньої (виховної) діяльності класного колективу та її подальшої реалізації, спрямованої на формування особистісної активності учнів молодшого шкільного віку;

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи формування кожного виду (фізичної, інтелектуальної, соціальної, духовної) особистісної активності молодших школярів.

Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості використання методики діагностування особистісної активності молодших школярів, технології формування особистісної активності учнів молодшого шкільного віку у процесі проектування освітньої (виховної) діяльності; в

організації й управлінні освітнім (виховним) процесом ЗЗСО. Вони можуть бути використані в системі підготовки майбутніх учителів та системі післядипломної педагогічної освіти.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2021-2022 рр.) та представлено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях.

Публікації. Семенюк М. Особистісна активність молодшого школяра // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2022. Вип. XVIII. С. 191-195.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення важливого та актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування особистісної активності молодших школярів у процесі спеціально спроектованої освітньої (виховної) діяльності.

1. На основі вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що в останні роки проведено деякі дослідження, які стосуються формування особистісної активності особистості, однак цілісного теоретичного обґрунтування не виявлено. Встановлено, що виховний процес сучасними теоретиками здебільшого розглядається як моносуб'єктний процес, за якого вихованець постає лише об'єктом педагогічних впливів, а практична виховна діяльність складається з набору стандартних заходів, носить стандартний інформаційно-просвітницький характер та орієнтується переважно на методи заохочення і покарання. Така ситуація не дає змоги повністю задовольнити прагнення учня бути зрозумілим і зрозуміти іншого, забезпечити його цілісний фізичний, інтелектуальний, соціальний та духовний розвиток особистості. Педагогічні працівники все більше схиляються до думки про те, що виховання не є обов'язковим і самостійним процесом в діяльності сучасної школи, і тим самим знімають з себе відповідальність за ті особистісні якості та властивості, що їх набуває дитина за період шкільного навчання, а отже, і в цілому за розвиток і вихованість особистості. Тому виховний процес у сучасній школі здійснюється в переважній більшості стихійно, ніким не регулюється, що вимагає обґрунтування проекту спільної діяльності педагога і вихованця.

2. У результаті аналізу наукових джерел, вивчення теоретичних та методологічних основ педагогічного проектування, проектування виховної діяльності у початковій школі розглядається нами як цілеспрямоване творче попереднє визначення і моделювання програми виховної діяльності класного

колективу та її подальшої реалізації, спрямованої на формування особистісної активності учнів молодшого шкільного віку.

Програма проєктування виховної діяльності класного колективу включає наступні структурні компоненти: 1) початковий етап – в межах даного етапу використовується діагностика цілепокладання, планування виховної діяльності; 2) етап проєктування – реалізація проєктної діяльності, планування педагогічної взаємодії вчителя та учнів, взаємин між учнями колективу; вибір та добір оптимальних форм та методів проєктування виховної діяльності; 3) етап впровадження проєкту – виконання запланованих проєктних дій та простежування динаміки росту їх життєвої активності; 4) етап корекції проєкту – оцінка результатів протікання проєкту та можливість проведення корекції процесу; 5) заключний етап – визначення результатів даної проєктної діяльності та вибір варіантів щодо продовження проєктування виховної діяльності.

Ефективність проєктування виховної діяльності вчителя початкової школи в повній мірі залежить від взаємодії та взаємозалежності структурних компонентів.

3. Доведено, що особистісна активність учня – це самостійна категорія, що має інтегрований характер, є змінною, набутою, а не вродженою якістю людини, що проявляється під час реалізації власних значущих потенційних можливостей в організації життя, регуляції та саморегуляції на основі інтеграції потреб, здібностей, ставлення особистості до діяльності та характеризується ініціативністю, цілеспрямованістю, самостійністю у вчинках та діяльності. Основними складовими особистісної активності є фізична, інтелектуальна, соціальна і духовна активність.

Критеріями та показниками особистісної активності визначено:

когнітивний (знання соціально-моральних норм, що регулюють поведінку; становлення узагальненої етичної свідомості: створення образу «своїх» якостей, зовнішності, соціальної значущості, самосвідомості;

емоційно-ціннісний – характеризує особистість з точки зору її ставлення до оточуючого середовища; до предмету та процесу діяльності, вибір поведінки, орієнтація на цінності задля задоволення потреб;

практико-діяльнісний – вміння, навички, досвід особистості творчо та систематично займатися фізично-оздоровчою, навчально-пізнавальною, соціально-комунікативною, ціннісно-орієнтаційною та іншими видами життєдіяльності.

На основі виділених критеріїв та їх показників визначено рівні особистісної активності: низький, середній, високий.

На констатувальному етапі дослідження в ЕГ встановлено, що

– 34,0% учнів мали високий рівень сформованості фізичної активності, 40,9% – мають середній рівень, 22,6% – учнів мають низький рівень;

– 27,3% учнів мали високий рівень інтелектуальної активності, 31,8% – мають середній рівень, 40,9% – учнів мають низький рівень;

– 31,8% учнів мали високий рівень соціальної активності, 27,3% – мають середній рівень, 40,9% – учнів мають низький рівень;

– 18,2% учнів мали високий рівень духовної активності, 36,4% – мають середній рівень, 45,4% – учнів мають низький рівень.

4. Обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування особистісної активності учнів молодшого шкільного віку: застосування проєктування як особистісно-розвивальної технології у виховній діяльності вчителя; розроблення та застосування методики організації діяльності учнівського колективу, яка зорієнтована на формування всіх сфер особистісної активності учнів молодшого шкільного віку (фізичну, інтелектуальну, соціальну і духовну), враховує результати психолого-педагогічної діагностики та передбачає використання індивідуальних і групових форм роботи; створення сприятливого освітнього середовища для стимулювання особистісної активності молодших школярів.

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов формування особистісної активності молодших школярів

у процесі спеціально спроектованої освітньої (виховної) діяльності вчителя переконливо довела, що після їх впровадження спостерігаються якісні зміни основних видів активності в учнів експериментальної групи. Так на формувальному етапі дослідження високого рівня фізичної активності досягло 47,7%, інтелектуальної – 27,3 %, соціальної активності – 36,4%, духовної– 31,%, тоді як у контрольній групі показники сформованості особистісної активності суттєво не змінилися.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми і не претендує на всебічне розкриття досліджуваної теми. Подальшого наукового вивчення потребують питання психолого-педагогічної діагностики освітнього процесу; моделювання різних видів життєдіяльності, проектування освітніх ситуацій в аспекті виховання особистості, прогнозування освітнього процесу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Виховання особистості: У 2 книгах. Книга 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засоби : Навч.-методичний посібник. Київ .: Либідь, 2003. 344 с.
2. Білецька І., Коберник О. Методи і засоби особистісно орієнтованого виховання : Навчально-методичний посібник. Умань : СПД Жовтий, 2009. 147 с.
3. Бойко А. Оновлена парадигма виховання : шляхи реалізації. Київ : ІЗМН, 1996. 232 с
4. Боришевський М. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості. Київ, 1974. 47 с.
5. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Посібник для педагогів. Київ : 1997. 410 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Виховання і культура culture: Міжнародний науково-практичний журнал / А. Богуш (ред.). Одеса, 2019.
8. Виховна робота в школі : наук.-метод. журн. / ТОВ "Вид. група "Основа" ; голов. ред. В. Григораш. Харків : Основа, 2020. №7, №12.
9. Виховний процес у сучасній школі: теорія і практика / М. Антонець, О. Гальонка (упорядник і науковий редактор); АПН України, Інститут педагогіки. Чернігів, 1996. Ч.1. 76 с.
10. Гвоздй С. П. Методика виховної роботи у закладах загальної середньої освіти : метод. вказівки до семінарських занять та самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня за спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) // Одеса, Одес. нац. ун-т ім І. І. Мечникова, 2021. 36 с.

11. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
12. Гуцало Е.У. Від теорії – до практики: дослідження малої навчальної групи (класу) студентами-практикантами педагогічного університету Навчально-методичний посібник. Частина III. Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2012.
13. Дем'янюк Т.Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі : навчально-методичний посібник / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Суми : Антей, 2000. 384 с.
14. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
15. Дирда С., Поляк Н. Організація виховної роботи в школі: На допомогу заступнику директора з виховної роботи, класному керівнику. Чернівці, 1996. 92 с.
16. Дяченко Н. Сучасні виховні технології в системі роботи класного керівника // Класному керівнику: усе для роботи. № 1. 2016. С. 4–10.
17. Єрмаков І. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем / І. Єрмаков. Харків : Основа, 2006. 219 с.
18. Єрмаков І. Проектний підхід у школі життєвої компетентності // Підручник для директора. 2005. № 9–10. С. 32–49.
19. Зайченко І Педагогіка: підручник. 3-тє видання, перероблене та доповнене Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.
20. Карпенчук С. Виховний процес: вивчення ефективності: наук.-метод. посібник / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Рівне : Волинські обереги, 2009. 179 с.

21. Киричук В. Проектування особистісно-розвивального змісту навчально-виховного процесу в комп'ютерному комплексі «Універсал» : монографія . Київ : Інформаційні системи, 2009. 202 с.
22. Киричук В. Управління розвитком особистості учня засобами педагогічного проектування : монографія ; АПН України, Ун-т менедж. освіти, Ін-т обдарованої дитини. Київ : Інформаційні системи, 2009. 164 с.
23. Киричук О. Концепція організації навчально-виховного процесу в школі розвитку // Рідна школа. 1994. № 6. С. 15–18.
24. Киричук О. Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ : Рад. школа, 1983. 136 с.
25. Коберник О. Проектування навчально-виховного процесу в школі. Київ : «Хрещатик», 1995. 153 с
26. Коберник О. Організація виховного процесу на засадах психолого-педагогічного проектування // Рідна школа. 2004. № 5. С. 22–25.
27. Коберник О. Проектування навчально-виховного процесу : управлінський аспект // Освіта і управління. 1997. № 4. С. 83–91.
28. Коновальчук І. Формування у майбутніх учителів умінь проектувати виховну діяльність : дис...канд. пед наук 13.00.01., Житомирський державний педагогічний університет ім. І. Я. Франка. Житомир, 1998. 185 с.
29. Концепція Нова українська школа : від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
30. Корнійчук О. Запалимо свічки // Позакласний час. №10. 2018. С. 23–24.
31. Костіна В. В. Особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до проектування виховуючого середовища // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. Ред.) та ін.] . Запоріжжя, 2013. № (86). С. 221-227.
32. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1986. 609 с.

33. Кузьмінський А., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Знання-Прес, 2008. 447 с.
34. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.
35. Лігоцький А. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. Київ : Техніка, 1997. 210 с.
36. Лаппо В. В. Педагогічна інноватика: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 360 с.
37. Лозова В. Пізнавальна активність // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень, 2008.
38. Маврін В.В. Практичний досвід упровадження ідей педагогіки життєтворчості в загальноосвітніх навчальних закладах різних типів // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. Вип. 52. С. 405-414.
39. Макаренко А. Методика організації виховного процесу // Твори в 7 т. Т. 5. Київ : Рад. Школа, 1954. 385 с.
40. Макогон О. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища в загальному навчальному закладі: автореф. дис...канд.. пед.. наук: 13.00.01. / Харківський національний педагогічний університет ім.. Г. С. Сковороди. Харків, 2007. 20 с.
41. Мойсеюк Н. Педагогіка : навчальний посібник. 5-тє вид., доповн. і переробл. Київ : Мойсеюк В. Ю., 2009. 656 с.
42. Неурова А.Б., Капінус О.С., Грицевич Т.Л. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості: Навчально-методичний посібник. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.
43. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Педагогічна мудрість віків : Навч. посіб. Київ : Знання -прес, 2009. 411 с.
44. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання : Навч. посіб. Київ : Знання -прес, 2008. 415 с.

45. Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнародн. наук.-практ. конф. / упор. М. Антонєць, А. Бик ; заг. ред. О. Савченко; АПН України. Київ ; Кіровоград: Видавничий дім «ЄЛИСАВЕТ», 2019. 388 с.

46. Педагогіка як основа розвитку потенціалу особистості / В. А. Гладуш, Н. В. Зимівєць, З. П. Бондаренко Л. М. Ніколенко та ін. Дніпро: ЛПРА, 2020. 384 с.

47. Педагогічні технології в початковій школі «Початкова освіта»: навч.-метод. посібник / С.З. Романюк, О.І. Костащук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 163 с.

48. Поєнко О. Розуміння вчителем особистості учня підліткового віку як фактор вирішення міжособистісних і педагогічних конфліктів : дис... канд.. психол. наук: 19.00.07; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2001. 187 с.

49. Поліщук В. Виховання особистості: повсякдення і стереотипи : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів ; Глухівський державний педагогічний університет. Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. 170 с.

50. Положення про середню загальноосвітню школу Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 576 (576-2017-п) від 09.08.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-2010-%D0%BF#Text>.

51. Поталюк Л. Формування світогляду учнів підліткового та юнацького віку у навально-виховному процесі сучасної школи : дис... канд.. пед.. наук: 13.00.07 ; Волинський державний університет ім.. Лесі Українки. Луцьк, 2002. 220 с.

52. Прищепа С. Проектування виховної діяльності класного колективу як засіб формування ключових компетентностей учнів. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Том 3. № 20. 2018. С. 107-110.

53. Прищеп С. Особистісна активність як основа життєдіяльності школяра // Вісник Черкаського університету Серія «Педагогічні науки» № 8(221). Черкаси. 2012. С. 69–74.

54. Прищеп С. Особливості проектування виховної діяльності класного керівника // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Г. Сковороди. Випуск 28. 2013. С. 248–253.

55. Прищеп С. Проектування як ефективна технологія формування життєвої активності школяра // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки. Випуск 21. 2012. 172 с. С. 25–29.

56. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. URL: <http://www.ipv.org.ua/home/39-programa-vuhovanna-ditej.html>.

57. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>.

58. Проектний аналіз : навч. посібник / Н.Й. Басюркіна, С.А. Горбаченко, В.А. Карпов, Р.І. Шевченко-Перепьолкіна (за редакцією проф. Карпова В.А.). Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. 324 с.

59. Проектні технології у виховній роботі навчальних закладів Луганщини: у 2 ч.: Управління освіти і науки Луганської обласної держадміністрації, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Луганськ : Знання, 2007. Ч. 1. 2007. 250 с.

60. Проектні технології у виховній роботі навчальних закладів Луганщини: у 2 ч.: Управління освіти і науки Луганської обласної держадміністрації, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Луганськ : Знання, 2007. Ч.2. 276 с.

61. Психологія і педагогіки життєтворчості : Навч.-метод. посібник. Ред. рада: В. Доній, Г. Несен, Л. Сохань, І. Єрмаков. Київ, 1996. 792 с.

62. Психолого-педагогічна діагностика розвитку учнів та колективу учнів: навч.-метод. посібник для вчителів, студентів. / О. Киричук, О. Коберник. Київ. 1998. 106 с.

63. Психолого-педагогічні проблеми взаємодії вчителів та учнів підліткового віку в навально-виховному процесі: метод. реком. / упоряд. Г. Рурик ; Миколаївський державний інститут ім. В. О. Сухомлинського. Інститут педагогічної освіти. Миколаїв : Іліон, 2007. 96 с.

64. Робуль О. Технологія виховної діяльності [Текст]: навч.-метод. Посібник / О. Робуль, Н. Семергей; Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Короленка. Полтава, 2001. 198 с.

65. Руденко Л. А. Основи психології та педагогіки : навч. посібник. Львів : ЛДУ БЖД, 2020. 146 с.

66. Світ навколо любові просить: Виховні заходи для школярів 3 – 11 класи / Упор. О. Крутенко. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 264 с.

67. Сележан Й. Основи національного виховання (Українознавство: історичний, філософ.-релігієзнавчий аспекти): Хрестоматія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. 306 с.

68. Сікорський П. Теорія і методика диференційованого навчання. Львів : СПОЛОМ, 2000. 421 с.

69. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.

70. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Воляннюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

71. Сучасний словник іншомовних слів. 25 000 слів. Харків : РАНОК. Навчальна література, 2017. 688 с.

72. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу : теоретико-практичний аспект : Посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.

73. Технологія і методика особистісно-орієнтованого навчання: метод. посібник / Л. Кондрашова та ін.; Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг: КДПУ, 2006. 352 с.

74. Червінська І.Б. «Технології організації виховного простору ЗОШ І ст.». Спецкурс: навчально-методичний посібник для Студентів спеціальності 7.01010201 початкова освіта. Івано-Франківськ : ПНУ, 2015. 48 с.